

У ВЯНОК ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Смерці ў паэта няма –
Ёсць нараджэнне!

Я. Янішчыц

Аксёнава А. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

МАТЫВЫ І АСОБЫ НАЦЫЯНАЛЬнай ГІСТОРЫІ ў
ТВОРЧАСЦІ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

Гісторыя – гэта навука, а мы – яе дзеці. Вельмі часта ў незвычайных сітуацыях нас ратуе наша былое, наш жыццёвы вопыт. У цяжкія часы Вялікай Айчыннай вайны беларусаў духоўна падтрымлівалі годнасць, веданне сябе як нацыі, жаданне зберагчы нашчадкаў ад смерці. Годнасць – наймацнейшы стрыжань у душы чалавека. На такія думкі наводзяць творы Ларысы Геніюш, пісьменніцы першай паловы дваццатага стагоддзя. Прыкладам уласнага жыцця пісьменніца, якую не зламалі ні ўціскі савецкіх улад, ні расставанне з мужам, сцвярджае любоў да Радзімы, веру ў Бога. Па словах даследчыка і літаратуразнаўцы Міхася Скоблы, *«творчасць Ларысы Геніюш акурат і слугуе ўмацаванню чалавечага духу»* [2, с. 22]. Самі вершы яе – прыклад палымянасці і свабодалюбнасці. А прычыны маральнай стойкасці Чайкі з лётам арліным, як назваў яе даследчык, можна прасачыць па яе вершах. Крыніца духоўнасці Ларысы Геніюш – гэта веданне сваіх каранёў, памяць пра продкаў і гонар за іх, за іх справы, за пралітую імі дзеля нашага жыцця кроў. Мы спынімся толькі на некаторых асобах, узгаданых Ларысай Геніюш у лірыцы: Усяслаў Чарадзеі, Еўфрасіння Полацкая, Францыск Скарына, Рагнеда.

Постаць Еўфрасінні Полацкай найчасцей з'яўляецца ў вершах Ларысы Геніюш. Надзвычайная павага да заступніцы полацкай зямлі праяўляецца ў эпітэтах: *«святое імя Еўфрасінні»* [2, с. 122], *«асветніца наша»*, *«духоўны ўладар»* [2, с. 123]. Пералічэнне заслуг Еўфрасінні Полацкай праяўлена метафарычна: *«Яна ж за асветніцкі слаўны пачын / Дастойна прайшла ў неўміручасць»* [2, с. 122]. Як памятаем з «Жыцця», Прадслава не хацела быць проста жонкай князя, яна хацела атрымаць вечнае духоўнае жыццё ў людской памяці: *«...Знайшла сярод вечна паганскай пары / Да мудрасці новай дарогу»* [2, с. 123]. Ларыса Геніюш бачыць у пісьменнасці і праваслаўі *«дарогу да новай мудрасці», «свет праўды другі, / Што неслі Кіры і Мяфодзій»* [2, с. 123].

Сэнсавая схема чатырохадкоўя заснавана на супрацьпастаўленні агульнапрынятага, звычайнага жыцця і вобраза Еўфрасінні як сімвала нябеснага жыцця, сімвала любові і духоўнай стойкасці. У першых двух радках называецца пэўная рыса з жыццёвага ладу, напрыклад: *«А доля ж была ў крывіцкіх жанчын / З кудзеляй, з прасніцай злучана»*, вобразы язычніцкіх багоў Лады, Ярылы: *«Ад Лады, вясяняй красуні ў бары, / Ад моцы Ярылы, Сварога»* [2, с. 122], *«Яшчэ над Дзвіною старыя багі / У слябах людзьмі карагодзяць»* [2, с. 123]. У другіх двух радках праз метафару ўзгадваецца подзвіг Еўфрасінні Полацкай. І калі апісанне быту рознае, то справа маладой манахшкі ўзгадваецца адна і тая ж – асветніцтва. *«Яна ж за асветніцкі слаўны пачын / Дастойна прайшла ў неўміручасць», «Знайшла сярод вечна паганскай пары / Да мудрасці новай дарогу»* [2, с. 122], *«Яе ўжо прывабіў свет праўды другі, / Што неслі Кіры і Мяфодзій»* [2, с. 123].

Вядома, што Еўфрасіння Полацкая – гэта адна з першых беларускіх жанчын, якая была кананізаваная як святая. Славутая палачанка – святая заступніца і апякунка беларускай зямлі, асветніцтва: «*Святыні, цэрквы, манастыры – / Тагачасныя ўніверсітэты*» [2, с. 123]. Еўфрасіння Полацкая сама выкладала ў заснаваных ёю школах і манастырах. Калі глыбока падумаць, то мы – спадчыннікі асветніцкай традыцыі.

Набожнасць, схільнасць да рэлігіі выражае Ларыса Геніюш у вершы «Вячэрняя містэрыя». У творы выразна бачна хрысціянская сімволіка. Выкарыстаны разнастайныя сродкі мастацкай выразнасці для вобразаў неба і зорак: неба на захадзе сонца пакрылася «*золатам тканаю рызаю*» [2, с. 27], вопраткай святара. Начное неба ператварылася ў алтар, упрыгожаны пацеркамі зорак. Згодна з канонамі хрысціянства, неба – гэта Прастол Божы. А месяц пераўвасабляецца ў святара, які вядзе вячэрняе набажэнства: «*Месяц над возерам кадзіць / Струменямі дымнымі зор*» [2, с. 27].

Пэтка метафарычна пераўвасабляе прыроду ў праваслаўны храм, тым самым сцвярджаючы паўсюдную прысутнасць Бога. І храм гэты не пусты – на вячэрнюю містэрыю прыйшлі цені. «*Б'юць цені наклёны набожныя, / А лятучыя ко-сы бяроз / Атулілі крыжы прыдарожныя, / Дзе плача драўляны Хрыстос*» [2, с. 27]. «*Плача драўляны Хрыстос*» – метафара, прызначаная для завяршэння, паўнаты, цэласнасці малюнка. Важна, што матыў хрысціянства з'яўляецца стрыжнёвым не толькі для лірыкі Ларысы Геніюш.

Мінулае... Якім яно паўстае ў названых вершах? Трагізм і драматычнасць з'яўляюцца дамінуючымі характарыстыкамі эпох, звязаных з войнамі, няшчасцямі. Лірыка Ларысы Геніюш цесна сплечена з гэтымі настроямі. Выразна бачны паралелізм падзей сучаснасці і мінулага, іх суаднесенасць. Вобраз хана Батыя ўзгадваецца ў вершы «Не пазнаю цябе, мой Краю...». Сам твор акрэслівае жыццё ў рэгламентаваным савецкім грамадстве. Настрой твора сумны, журботны, што падкрэсліваецца пераважаючай колькасцю эпітэтаў са словам «чужы»: *лад чужы, прадзедаў зямля чужая, чужая мова, чужое слова, чужыя палон, чужыя людзі* [2, с. 108]: «*...Стаяць над намі ўсе чужыя / Ды сьцёбаюць да працы нас, / Як быццам страшнага Батыя / Вярнуўся незабыты час...*» [2, с. 109].

Верш прасякнуты настроем горычы, безнадзейнасці. Гэтае пачуццё падкрэсліваецца эпітэтам «страшны», выкарыстаным для характарыстыкі асобы хана Батыя. Вобраз хана ўзмацняе безвыходнае становішча чалавека ў часы духоўнай няволі.

Значнае месца ў лірыцы Ларысы Геніюш займаюць постаці славутых беларускіх жанчын. Рагнеда, Яраслаўна, Еўфрасіння Полацкая – прыклады мужнасці і стойкасці, маральнасці. Пэтка неаднаразова звяртаецца да іх, таму што яны – гэта сімвал Беларусі, моцнай, гордай і прыгожай, сімвал духоўнай павязі беларусаў. Яны поруч з пясняркай, дзе б яна не знаходзілася. Даказвае гэта наступны твор. Верш «Цягнікі і рэкі» быў напісаны далёка ад Радзімы, у Празе. Ларыса Геніюш успамінае сябе ва ўзросце пятнаццацігадовай дзяўчынкі, узгадвае, як яна едзе «*туды, дзе Дзевіна аб Рагнедзе п'е, / Дзе тужыць Дняпро неўгамонны. / Туды, дзе Няміга старая плыла, / Дзе бой прагрымеў ня раз слаўны, / Дзе песня крывіцкая горда гула / І плач далятаў Яраслаўны*» [2, с. 60].

Сум па Беларусі гучыць ярка акрэсленаю нотаў. Сум і гонар за слаўную, гордую Краіну, чыё мінулае вызначаецца стойкасцю ў пераадоленні перашкод і мужнасцю ў бітвах. У гэтым жа творы пэтка ўзгадвае подзвіг Францыска Скарыны. Значнасць асобы першадрукара падкрэсліваецца эпітэтам «вялікі»:

«Дзе ў камень закута старая краса – / Калісь тут на славу Айчыне / Крывіцкія кнігі начамі пісаў / Вялікі Францішак Скарына» [2, с. 60].

Постаць першадрукара займае значнае месца ў лірыцы Ларысы Геніюш. Сама сябе яна называе яго ўнучкай: *«За прыязні даўняй аднакі, / За кожнага Крывіі сына – / Прымі сёння, Прага, падзяку / Ад унучкі Францішка Скарыны!»* [2, с. 40].

Выклікана гэта гонарам за сваю краіну, яе гісторыю і ўклад у развіццё сусветнай культуры, пачуваннем сябе беларускай. Аднак не толькі Францыск Скарына з'яўляўся духоўным настаўнікам беларускай паэтэсы, але і Усяслаў Чарадзей. У вершы «Князь Усяслаў Чарадзей» паэтка ўслаўляе чуйнасць, уважлівасць да роднай зямлі, увагай да якой князь і з'яўляўся: *«Вялікае сэрца трэба мець у грудзёх / І духа магутныя чары, / Каб чуць, як у полацкіх гордых муроў / Узвон святой Зофіі ўдараць»* [2, с. 44].

Хутэй за ўсё, Ларыса Геніюш гаворыць не пра надзвычайную фізічную чуйнасць, а пра любоў да Радзімы, такую, што здаецца, што ўся краіна – у сэрцы.

Вобразы герояў мінуўшчыны – гэта крыніца натхнення. Гэта духоўная моц. Гэта рэалізаваная частка нашага патэнцыялу, які кіпіць у крыві кожнага беларуса.

Жыццё і творчасць Ларысы Геніюш – феномен беларускага духу, сведчанне яго трываласці. Коштам вялікіх намаганняў паэтка захавала ўнутраную творчую свабоду, змагла супрацьстаяць савецкай таталітарнай сістэме, не скарылася «ворагам беларушчыны». Яе магіла ў Зэльве стала месцам паломніцтва беларусаў з усяго свету.

Літаратура

1. http://knihi.com/anon/Zycije_Jeufirasinni_Polackaj.html

2. Геніюш, Л. Выбраныя творы / Уклад., прадм. і камент. М. Скоблы. – Мн. : «Беларускі кнігазбор», 2000. – 616 [8] с.: іл.